

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ TARYBA

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS

1973
metai

VILNIUS 1974

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEMICAL BOARD OF
THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1973

VILNIUS

1974

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER — WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1973

VILNIUS

1974

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ГОД
1973

ВИЛЬНИУС

1974

9(TL)
Li 237

Redakcinė kolegija

DOBROVOLSKAS JONAS, JURGINIS JUOZAS, KUN-
CYTĖ NIJOLĖ, MERKYS VYTAUTAS, MILIUS VACYS,
STRAZDŪNAITĖ RITA (sekretorė), SADZIUS HEN-
RIKAS (vyr. redaktoriaus pavaduotojas),
TAUTAVIČIUS ADOLFAS, TYLA ANTANAS, VAITKE-
VIČIUS BRONIUS (vyr. redaktorius), ŽEPKAITĖ
REGINA

Vilnius, Kosciuškos 30
Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas

Вильнюс, ул. Костюшки, 30
Институт истории Академии наук Литовской ССР

M $\frac{0164-294}{M851(10)-74}$ Z-74

© LTSR MA Istorijos institutas, 1974

UDK 9(474.5) 28

BROLIŠKŲ RESPUBLIKŲ PARAMA TARYBŲ LIETUVAI, ATKURIANT LIAUDIES ŪKĮ PIRMOJO POKARINIO PENKMEČIO (1946—1950) METAIS

KAZYS VARASINSKAS, EUGENIJUS GRUNSKIS

Apie sąjunginių respublikų paramą Lietuvai, atkuriant liaudies ūkį, yra rašę istorikai¹ K. Strumskis, K. Navickas, K. Surblys, taip pat ekonomistai² J. Tamošiūnas, K. Meškauskas, A. Jablonskis. Tačiau tarybinėje literatūroje dar maža paskelbta darbų apie atskirų sąjunginių respublikų ekonominius ryšius, o vieningo ir apibendrinančio darbo, tyrinėjančio Lietuvos ekonominius ryšius TSRS liaudies ūkio sistemoje ir mūsų respublikos indėlį į bendrą socializmo statybą pirmaisiais pokariniais penkmečiais, dar nėra.

Siame straipsnyje užsibrėžtas uždavinys glaustai nušviesti tarybinių respublikų įvairiapusę paramą Tarybų Lietuvai ir tarprespublikinius ekonominius ryšius liaudies ūkio atkūrimo ir tolesnio išvystymo laikotarpiu.

1944—1948 m. iš esmės buvo likviduoti socialiniai ir ekonominiai voikiškosios okupacijos padariniai, atkurtas liaudies ūkis, žengti pirmieji žingsniai, jį toliau vystant. Kaime buvo įvykdyta agrarinė reforma.

¹ K. Strumskis, Broliškujų tarybinių tautų parama, atkuriant ir socialistiškai pertvarkant Tarybų Lietuvos žemės ūkį (1944—1953 m.), Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Istorija, t. 7, 1965; Broliškujų tarybinių respublikų parama lietuvių tautai, vykdant respublikos industrializavimą 1944—1953 m., Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų ir Partijos istorijos instituto prie LKP CK—Marksizmo-leninizmo instituto prie TSKP CK filialo mokslo darbai, LKP istorijos klausimai, t. 5, V., 1966; Sąjunginių tarybinių respublikų paramos ir patyrimo panaudojimas, kuriant ir tobulinant valstybinius organus Tarybų Lietuvoje, Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Istorija, t. 12, sąs. 1, 1972; K. Navickas, Lietuvių tauta broliškoje tarybinių tautų šeimoje, V., 1958; K. Surblys, Tarybų Lietuvos darbininkų klasė, V., 1965.

² J. Tamošiūnas, Lietuvos TSR žemės ūkio socialistinis pertvarkymas pokariniu laikotarpiu, Lietuvos TSR MA Ekonomikos instituto darbai, t. 2. Žemės ūkio ekonomikos klausimai, 1956; K. Meškauskas, Lenininis socialistinis industrializavimas Tarybų Lietuvoje, Leninizmo pergalė Lietuvoje, V., 1970; A. Jablonskis, Tarybų Lietuvos ekonomika ir jos ryšiai, V., 1968.

1949 m. prasidėjo masinė valstiečių ūkių kolektyvizacija. Netrukus ir kaime įsiviešpatavo socialistiniai gamybiniai santykiai. Šie reikšmingi socialiniai bei ekonominiai pertvarkymai Lietuvoje buvo įgyvendinti, visapusiškai padedant TSKP Centro Komitetui, TSRS vyriausybei, bendradarbiaujant su broliškomis tarybinėmis respublikomis.

Tarybų Lietuvos liaudies ūkio ir kultūros atstatymo paruošiamuosius darbus Lietuvos KP(b) CK, respublikos Liaudies Komisarų Taryba ir liaudies komisariatai vykdė, dar būdami evakuacijoje. Jau šiuo metu daug padėjo broliškų respublikų įstaigos ir organizacijos. Respublikos vadovaujantys darbuotojai ir specialistai, praktiškai dirbdami, susipažino su atitinkamų liaudies ūkio šakų darbo organizavimo metodais, išstudijavo reikiamą dokumentinę literatūrą.

Vykdydama VKP(b) CK ir TSRS LKT 1943 m. rugpiūčio 21 d. nutarimą „Dėl neatidėliotinių priemonių ūkiui atkurti iš vokiškosios okupacijos išvaduojuose rajonuose“, 1944 m. sausio 25 d. Lietuvos TSR LKT priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos TSR liaudies komisariatų ir centrinių įstaigų veiklos atnaujinimo ir jų aparato sukomplektavimo“. Šalies sostinėje Maskvoje pradėjo veikti 22 respublikos liaudies komisariatai ir centrinės įstaigos.

Lietuvos TSR Valstybinė plano komisija pradėjo ruošti respublikos liaudies ūkio šakų atkūrimo planus. Buvo numatytos priemonės išvaduotiems rajonams aprūpinti maisto produktais. Kursuose ir praktiniame darbe buvo paruoštas kadru rezervas iš 1300 žmonių³, jų tarpe kursuose — 600 žmonių⁴. Iš kadru rezervo buvo sudarytos operatyvinės grupės po 15—19 žmonių partijos ir valstybės organams atkurti bei visam atstatymo darbui organizuoti išvaduojuose miestuose ir apskrityse⁵. Iki 1945 m. balandžio mėn. į Lietuvą iš evakuacijos grįžo 2365 įvairių respublikos organizacijų darbuotojai⁶, o iki tų metų vidurio čia buvo pasiūsta 270 lietuvių specialistų bei vadovujančių darbuotojų, kurie iki karo gyveno ir dirbo kitose broliškose respublikose⁷. Dar tebevadovojant Tarybų Lietuvą iš hitlerinių okupantų ir pirmaisiais pokario metais su VKP(b) CK ir TSRS liaudies komisariatų keliaisiais dirbti į mūsų respubliką atvyko 6116 darbuotojų iš RTFSR ir kitų broliškų respublikų. Jų tarpe buvo 430 atsakingų partinių, 1340 vadovujančių tarybinių ir ūkinių, 175 komjaunimo, 56 profsąjungų ir 1920 geležinkelio transporto darbuotojų bei specialistų⁸. Broliškų respublikų darbinin-

³ PA, f. 1771, ap. 53, b. 21, l. 2—3.

⁴ K. V a r a š i n s k a s, Karo sukuriuose, V., 1970, p. 161.

⁵ Ten pat, p. 165.

⁶ Ten pat, p. 163.

⁷ PA, f. 1771, ap. 128, b. 7, l. 145—147.

⁸ K. V a r a š i n s k a s, Prieš ketvirtį amžiaus, Liaudies ūkis, 1969, Nr. 4, p. 115.

kai ir inžinieriai Lietuvos TSR darbo žmonėms padėjo atstatyti gamyklas, kelti vietinių kadro kvalifikaciją, mokė valdyti tarybinių respublikų atsiųstą techniką.

Tarybinės armijos pergalių dėka 1944 m. vasarą lietuvių tauta vėl galėjo toliau vykdyti hitlerinės Vokietijos nutrauktą socialistinę statybą. Likviduoti karo padarinius 1944 m. liepos mėn. ėmėsi Tarybų Lietuvos rytinė dalis, o metų pabaigoje — beveik visa respublika. Kūrėsi tarybinis valdymo aparatas, buvo normalizuojamas ūkinis gyvenimas.

Jau pirmajame pokariniame penkmetyje Tarybų Lietuvos ekonominiai ryšiai su kitomis tarybinėmis respublikomis buvo užmezgti ir nuolat stiprėjo, plėtojant prekių mainus, gamybinę kooperaciją, gamybinius, techninius, kredito ir finansų ryšius. Tarybinės respublikos teikė didelę paramą pramonės, statybos, transporto, žemės ūkio ir kitoms liaudies ūkio šakoms, o tai turėjo lemiamą reikšmę, sparčiai atkuriant ir rekonstruojant Tarybų Lietuvos liaudies ūkį, sukuriant materialinę techninę socializmo bazę.

Dar tebevykstant karui, TSRS Aukščiausiosios Tarybos XI sesija patvirtino Lietuvos 1945 m. biudžetą, kuris siekė 728 mln. rb. Be to, šalies liaudies ūkiui ir kultūrai atkurti buvo papildomai skirta 200 mln. rb dotacija. 1946 m. TSRS Aukščiausiosios Tarybos sesijoje Lietuvos liaudies ūkiui atstatyti, rekonstruoti ir toliau vystyti pirmajame pokariniame penkmetyje kapitaliniams įdėjimams buvo skirta 1840 mln. rb⁹.

Šiuolaikinei ekonomikai būtina turėti naudingųjų iškasenų — akmens anglies, naftos, metalų rūdų, dujų ir kt. Tarybų Lietuvoje tokių medžiagų nėra. Štai kodėl pirmaisiais pokario, kaip ir tolesniais, metais viena svarbiausių tarprespublikinių ekonominių ryšių forma buvo šių žaliavų tiekimas Tarybų Lietuvai.

Pramonei atkurti ir vystyti bei gyventojų poreikiams tenkinti mūsų respublika gavo ne tik žaliavų, bet ir daug naujos technikos, plataus vartojimo prekių, kurias siuntė broliškos tarybinės tautos. 52 šalies miestai, 700 šalies įmonių tiekė Lietuvai įrengimus¹⁰ pramonei rekonstruoti. Štai „Elfos“ gamyklos statyboje ir įrengimų montavime dalyvavo 46 miestų gamybiniai kolektyvai, o elektros skaitiklių gamykla buvo pastatyta, padedant 42 šalies miestams¹¹. 1945—1946 m. respublikinės reikšmės įmonės iš kitų respublikų gavo žaliavų, medžiagų, kuro ir įrengimų už 100 mln. rb. Vien 1946—1949 m. Lietuva iš broliškų

⁹ A. Jablonskis, min. veik., p. 26.

¹⁰ R. Sarmaitis, LKP liaudies revoliucinės kovos ir socialistinės statybos priešakyje, Spalio revoliucija ir visuomeniniai mokslai Lietuvoje. Mokslinės konferencijos medžiaga (1967 m. gruodžio 6—8 d.), V., 1967, p. 64.

¹¹ V. Sakalauskas, Visų broliškų tautų rankomis, Tiesa, 1973.VI.27.

respublikų gavo 6000 metalo ir medžio apdirbimo staklių¹², 1500 kalimo-presavimo įrengimų, 8500 įvairių elektros įrengimų, 75 tūkst. tonų metalo, 850 tūkst. tonų akmens anglies, tūkstančius automobilių¹³. Be to, per kelerius metus (1944—1947) į Tarybų Lietuvą buvo atvežta įrengimų pramonei už 100 mln. rb, pramonės prekių — už 131 mln. rb, maisto prekių — už 238 mln. rb sumą¹⁴.

Broliškių respublikų materialinė techninė parama Tarybų Lietuvai nepaliaujamai didėjo. Tai rodo 1 lentelės duomenys.

Kai kurių pramonės gaminių sąjunginis tiekimas Lietuvos TSR liaudies ūkiui 1945—1949 m. (procentais)*

1 lentelė

Eil. Nr.	Gaminio pavadinimas	1945 m.	1946 m.	1947 m.	1948 m.	1949 m.
1.	Metalo apdirbimo įrengimai	100	172	400	433	750
2.	Elektros įrengimai	100	186	320	793	1200
3.	Statybiniai mechanizmai	100	425	755	1250	1500
4.	Cementas	100	217	256	782	1012
5.	Akmens anglis	100	150	250	287	387
6.	Žemės ūkio mašinos	100	160	225	380	1600
7.	Traktoriai	100	159	261	298	2030

* J. T a m o š i ū n a s, min. veik., p. 42.

Ši tarybinės vyriausybės ir broliškių tautų pagalba įgalino Lietuvos darbo žmones sėkmingai įveikti atstatymo laikotarpio sunkumus. Iki 1948 m. iš esmės buvo atstatytos karo metais sugriautos įmonės. Atskiros įmonės ir ištiesios pramonės šakos buvo rekonstruojamos, taip pat buvo statomos stambios įmonės su naujausiais įrengimais, kuriamos naujos pramonės šakos. Jau 1947 m. pradėjo veikti pirmoji Lietuvoje staklių gamykla „Žalgiris“, sekančiais metais pirmuosius gaminius išleido elektrotechnikos įmonė „Elfa“. Išaugo „Pergalės“ turbinų gamykla, Daugėlių statybinių medžiagų kombinatas ir dešimtys kitų stambių įmonių.

Atsižvelgiant į ekonomines ir gamtines sąlygas, Lietuvoje buvo plečiamos tokios pramonės šakos, kurios reikalavo nemaža kvalifikuotos darbo jėgos, bet nedaug žaliavų. Kartu respublikoje toliau buvo statomos įmonės tų pramonės šakų, kurios turėjo turtingą vietinių žaliavų bazę. Tai ypač lietė statybinių medžiagų, lengvosios ir maisto pramonės įmones.

¹² E. Ozarskis, Į naują Tarybų Lietuvos pramonės suklestėjimą, Komunistas, 1950, Nr. 6, p. 34.

¹³ M. Šumauskas, Plačiu tarybiniu keliu, Tiesa, 1950.I.28; J. Andžius, Broliška pagalba, Tiesa, 1950.III.10.

¹⁴ M. Gedvilas, Atgimusi žemė, A. Sniečkus, M. Gedvilas, Lietuvių tauta kovoje už laimingą ateitį, V., 1947, p. 15.

Apie Lietuvos TSR pramonės atkūrimo tempus Lietuvos KP CK pirmasis sekretorius A. Sniečkus rašė: „Sėkmingai atstacius ir rekonstravus senąsias įmones, paleidus eilę naujų, Tarybų Lietuvos pramonė jau 1950 metais viršijo prieškarinį lygį daugiau kaip 90 procentų. Tai buvo galima pasiekti dėl to, kad Tarybų Lietuvos pramonė vystėsi spartesniais tempais, negu visos TSRS pramonė. Štai 1946—1950 m. TSRS vidutiniai bendrosios pramonės produkcijos vystymo tempai sudarė 14 proc. per metus, tuo tarpu Lietuvos pramonės — 36 procentus“¹⁵.

Sėkmingai vykdyti Lietuvos TSR liaudies ūkio atstatymo darbus buvo galima tikrai gaunant visos šalies broliškų respublikų nuolatinę paramą. Spartų respublikos pramonės atkūrimą ryškiai iliustruoja žemiau pateikiamos lentelės duomenys.

2 lentelė

Lietuvos TSR pramonės svarbiausių gaminių produkcija 1940—1950 m.*

Eil. Nr.	Produkcijos pavadinimas	Matai	1940 m.	1945 m.	1950 m.
1.	Durpės kurui	tūkst. t.	102,0	82,0	505,0
2.	Elektros energija	mln. kWh	81,0	34,6	221,0
3.	Mineralinės trašos	tūkst. t.	—	—	11,5
4.	Kintamos srovės elektros varikliai iki 100 kW galingumo	tūkst. vnt.	—	—	13,0
5.	Metalo piovimos staklės	„	—	—	1,2
6.	Elektros skaitikliai	„	—	—	20,0
7.	Klijuota fanera	tūkst. m ³	2,7	0,1	16,2
8.	Celiuliozė	tūkst. t.	—	—	18,5
9.	Popierius	„	11,0	0,3	19,5
10.	Kartonas	„	5,0	0,1	11,3
11.	Kalkės	„	11,0	4,5	35,0
12.	Statybinės plytos	mln. vnt.	56	10,3	93,0
13.	Cerpės	tūkst. m ²	86	34,0	234,0
14.	Lininiai audiniai	mln. išilg. m	1,6	0,2	2,8
15.	Medvilniniai audiniai	„	2,4	0,1	5,4
16.	Silkiniai audiniai	„	1,7	0,1	2,9
17.	Vilnoniai audiniai	„	2,0	0,1	1,9
18.	Odinė avalynė	mln. porų	0,5	0,2	2,1
19.	Sugauta žuvis	tūkst. t	1,2	0,4	15,0
20.	Smulkus cukrus	„	24,0	6,0	33,0

* K. Meškauskas, min. veik., p. 154—155.

Didžiulė parama buvo teikiama Lietuvos žemės ūkiui. Tokie reikšmingi VKP(b) CK nutarimai, kaip 1944 m. spalio 30 d. nutarimas „Apie trūkumus ir uždavinius Lietuvos TSR partinės organizacijos politinio darbo srityje“¹⁶, 1947 m. vasario plenumo nutarimas „Dėl priemonių

¹⁵ A. Sniečkus, Tarybų Lietuva klestėjimo keliu, V., 1970, p. 58.

¹⁶ J. Tamošiūnas, min. veik., p. 33.

žemės ūkiui pakelti pokariniu laikotarpiu¹⁷, ir kiti vadovaujį nurodymai suvaidino svarbų vaidmenį, kuriant socializmą Tarybų Lietuvos kaime.

1945 m. pradžioje, išvadavus visą Lietuvos teritoriją iš grobikų hitlerininkų, bendras produktyvių gyvulių skaičius buvo sumažėjęs 57,5%, o visų žemės ūkio kultūrų derlingumas — 20—35%¹⁸.

Atkuriant žemės ūkį, buvo vykdoma radikali žemės reforma. 1945—1948 m. į valstybinį žemės fondą buvo paimta 2,5 karto daugiau žemės, negu 1940—1941 m. 96 330 bežemių ir mažžemių valstiečių gavo 688 466 ha žemės. Darbo valstiečiams, tarybiniams ūkiams, MTS ir žemės ūkio draugijoms buvo perduota 32 767 arkliai, 54 090 stambiųjų raguočių, 36 774 kiaulės, 42 892 avys¹⁹, daugiau kaip 100 tūkst. gyvenamųjų namų bei ūkinių pastatų, daugiau kaip 100 tūkst. įvairių žemės ūkio mašinų ir inventoriaus, daugiau kaip 1 mln. m³ miško medžiagos²⁰. Iki 1945 m. vidurio buvo atkurtos 42 MTS su 279 traktoriais ir 260 MANP su 2805 arkliais²¹. 1945—1948 m. darbo valstiečiai iš valstybės gavo 157,7 mln. rb kreditų²². 1944 m. rugsėjo 1 d. respublikos žemės ūkiui buvo paskirta 180 traktorių su plūgais, 90 traktorinių sėjamųjų, 360 akėčių. Iki 1945 m. vidurio iš kitų respublikų buvo gauta 45 kuliamosios, 121 akselinė, 90 kultivatorių, 64 vilkikai, 1300 plūgų, daug kito inventoriaus ir atsarginių dalių²³. 1946—1948 m. kitos respublikos Lietuvos TSR atsiuntė 289 traktorius. Vien 1946 m. iš broliškų respublikų buvo gauta 48 882 žemės dirbimo padargai, 730 javų kertamųjų ir piauamųjų, 220 grūdų valymo mašinų²⁴.

Visa tai įgalino žymiai sustiprinti socialistinį žemės ūkio sektorių, pakirsti buožijs ekonominę galią. 1949 m. vasario mėn. įvyko Lietuvos Komunistų partijos VI suvažiavimas, kuris, vadovaudamasis bendrais socializmo statybos dėsningumais ir vietinėmis ypatybėmis, remdamasis jau sukauptu patyrimu, nubrėžė kursą — ištaisai kolektyvizuoti Tarybų Lietuvos kaimą.

1949—1951 m. vyko masinis valstiečių ūkių kolektyvizavimas, ir kaime įsiviešpatavo socialistiniai gamybiniai santykiai. Tuo laiku buvo likviduota paskutinė išnaudotojų klasė — buožijs. 1949 m. pabaigoje 324 respublikos kolūkiams priklausė 56% žemės plotų. Jie jungė 63,9% valstie-

¹⁷ TSKP suvažiavimų, konferencijų ir CK plenumų rezoliucijose ir nutarimuose. 1898—1954, d. III, V., 1956, p. 489—534.

¹⁸ M. Gregorauskas, Tarybų Lietuvos žemės ūkis 1940—1960, V., 1960, p. 110—111.

¹⁹ A. Sniečkaus pranešimas LKP(b) VI suvažiavime, Tiesa, 1949.II.17.

²⁰ A. Trofimovas, Kaimo partinių organizacijų uždaviniai ryšium su kolektyvinių ūkių statyba, Komunistas, 1949, Nr. 3, p. 7.

²¹ PA, f. 1771, ap. 1771, b. 85, l. 7.

²² J. Tamošiūnas, min. veik., p. 37.

²³ A. Jablonskis, min. veik., p. 29.

²⁴ M. Gregorauskas, min. veik., p. 149—150.

čių ūkių. Kolūkiai kūrėsi vis plačiau, ir 1951 m. kolektyvizacija iš esmės buvo baigta: į kolūkius įstojo 94,1% valstiečių šeimų²⁵.

Žemės ūkio kolektyvizacija vyko sparčiai ir dėl to, kad Lietuvoje buvo taikoma broliškų respublikų patirtis bei naudojama naši žemės ūkio technika. 1946—1949 m. iš kitų respublikų buvo gauta 3500 traktorių (skaičiuojant 15-jėgiais)²⁶. Tai įgalino jau 1950 m. įsteigti respublikoje 77 MTS. 1951 m. sausio mėn. Lietuvos TSR liaudies ūkyje dirbo 4265 traktoriai, iš jų žemės ūkyje — 4140 traktorių²⁷. 1949—1951 m. į Lietuvą iš kitų broliškų respublikų atvyko 271 žemės ūkio specialistas²⁸. Šie draugai daug padėjo nelengvame darbe, kuriant ir stiprinant kolūkius.

Socialistiškai pertvarkydama savo žemės ūkį, Lietuva plačiai naudojosi didžiule materialine ir organizacine kitų tarybinių respublikų pagalba, vietinės pramonės įmonių žemės ūkiui tiekiamais gaminiais, kolūkių bei tarybinių ūkių vidiniais rezervais.

Didelę pagalbą pokariniu laikotarpiu broliškos respublikos suteikė Lietuvos statybinėms organizacijoms. Ketvirtojo penkmečio metais respublikos statybinės organizacijos, turėdamos silpną materialinę techninę bazę ir stokodamos kvalifikuotų specialistų, negalėjo vien savo jėgomis atstatyti sugriautas įmones, gyvenamuosius namus bei statyti naujus pramonės objektus. Todėl stambią Klaipėdos laivų statyklą statė TSRS Statybos ministerijos darbų viršininko valdyba, N. Akmenės cemento gamyklos statyboje montavimo ir kitus darbus atliko TSRS Kelių ir Mašinų gamybos ministerijos, TSRS Statybinių medžiagų pramonės ministerijos subrangovinės statybos-montavimo organizacijos²⁹. Leningrado statybos-montavimo valdybos padėjo atstatyti Vilniaus ir Kauno elektelines. Apskritai, pirmaisiais pokario metais montavimo, elektrotechnikos ir daugelį santechninių darbų respublikos statybose atliko kitų sąjunginių respublikų specializuotos organizacijos.

Broliškų respublikų projektavimo organizacijos 1948 m. pasiuntė savo geriausius specialistus, kad perteiktų patyrimą Lietuvos pramoninių ir civilinių įrengimų projektavimo kontoros — Lietstatprojekto — darbuotojams³⁰.

²⁵ A. Sniečkus, min. veik., p. 75.

²⁶ R. Žemaitis, Pokarinis stalininis penkmečio planas tampa tikrove, I pagalbą agitatoriui. Straipsnių rinkinys, V., 1950, p. 68.

²⁷ K. Surblys, min. veik., p. 104.

²⁸ K. Strumskis, Broliškųjų tarybinių tautų parama, atkuriant ir socialistiškai pertvarkant Tarybų Lietuvos žemės ūkį (1944—1953 m.), Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Istorija, t. 7, p. 35.

²⁹ И. А. Манюшич, Развитие строительства и его материально-технической базы в Литовской ССР, В., 1963, p. 63; Lietuvos TSR Centrinis valstybinis archyvas, f. R—363, ap. 1, b. 1231, l. 183—184.

³⁰ Lietuvos TSR Statybos ministerijos archyvas (toliau — SMA), f. 1, ap. 1, b. 22, l. 133.

Maskvos, Leningrado ir kitų šalies miestų pirmaujančiose statybos organizacijose ne kartą lankėsi Lietuvos statybininkai; jie susipažino su visoje šalyje pagarsėjusių statybos pirmūnų Valstybinių premijų laureatų mūrininkų I. Sirkovo, F. Malcevo, dažytojo I. Sokolovo, tinkuotojo I. Kutenkovo ir kt. meistrų darbo patyrimu³¹.

Didelę reikšmę Tarybų Lietuvos sostinės ateičiai turėjo 1948 m. kovo 20 d. priimtas specialus TSRS Ministrų Tarybos nutarimas „Dėl priemonių Lietuvos TSR sostinei Vilniaus miestui atstatyti“³². Kad pagreintų didžiausio respublikos miesto atstatymą, sąjunginė vyriausybė skyrė papildomai lėšų, daug statybinių medžiagų bei įrengimų. Vien 1945—1946 m. buvo gauta 5000 t cemento, 15 tūkst. m² stiklo, o per ketverius pokarinio penkmečio metus, 1946—1949 m., Lietuva iš RTFSR, Latvijos ir kitų respublikų gavo 78 tūkst. t cemento, 10 tūkst. t bitumo, apie 800 vienetų statybos mechanizmų³³. Broliškų tautų parama Tarybų Lietuvos statybos organizacijoms nuolat didėjo. Antai 1949 m. iš sąjunginių respublikų buvo gauta 15 kartų daugiau statybos mechanizmų, negu 1945 m.³⁴. Lietuvos TSR statybos-montavimo ir kelių statybos organizacijos iš broliškų respublikų gaudavo buldozerių, skreperių, ekskavatorių, betono maišiklių, kilnojamųjų kranų, autogreiderių ir kitų mechanizmų. Ši materialinė parama žymiai spartino atstatymo darbus respublikoje.

Svarbi parama Tarybų Lietuvai buvo suteikta, atkuriant transportą.

Jau 1944 m. vasarą Tarybinės armijos inžinerinės dalys ėmėsi atstatyti geležinkelius, tiltus, ryšių linijas. Iki 1945 m. vidurio III Baltarusijos fronto statybos-inžinerijos daliniai padėjo atstatyti 60 tiltų³⁵. 1945 m. jau buvo visiškai atstatyti 8 garvežių ir vagonų depai, 9 geležinkelio stotys, 9 dideli geležinkelių tiltai, sutvarkytos svarbiausios kelių linijos. Lietuvos geležinkeliams buvo suteikta didžiulė parama riedmenimis — broliškos respublikos atsiuntė 1353 prekinis ir keleivinius vagonus, nemaža garvežių. 1944—1950 m. riedmenų ir įvairių medžiagų Lietuvos geležinkeliams iš kitų Tarybų Sąjungos respublikų buvo gauta daugiau kaip už 1 mlrd. rb sumą; statybos darbams ir kitiems kapitaliniams įdėjimams buvo išleista apie 300 mln. rb³⁶.

³¹ J. Maniūšis, Mūsų statyboms — priešakinis darbo metodus, V, 1950, p. 35; SMA, f. 1, ap. 1, b. 85, l. 26—27.

³² Tiesa, 1948.IV.1; Agitatoriaus bloknotas, 1948, Nr. 12, p. 3—8.

³³ K. Strumskis, Broliškų tarybinių respublikų parama lietuvių tautai, vykdamt respublikos industrializavimą 1944—1953 m., LKP istorijos klausimai, t. 5, V., 1966, p. 120.

³⁴ Л. Ясинскас, История и особенности развития социалистической промышленности Литовской ССР, К вопросу об истории народного хозяйства Прибалтики, Таллин, 1956, p. 55.

³⁵ Agitatoriaus bloknotas, 1945, Nr. 8, p. 43.

³⁶ K. Meškauskas, Tarybų Lietuvos industrializavimas, V., 1960, p. 231.

Sparčiai buvo atkuriamas ir vystomas automobilių transportas. 1944 m. antroje pusėje buvo suremontuotos ir paleistos į darbą 105 automašinos³⁷. Iki 1945 m. pavasario Tarybų Lietuva gavo 317 automašinių iš kitų respublikų, o iki metų pabaigos sunkvežimių skaičius jau viršijo prieš karą buvusįjį. 1950 m. autotransportu pervežamų krovinių kiekis, palyginus su 1940 m., padidėjo daugiau kaip 6,5 karto³⁸.

Pirmojo pokarinio penkmečio metais buvo atkurtas ir sparčiai vystomas vandens ir oro transportas.

1945 m. sausio mėn. sostinė Vilnius turėjo telefono ryšį tik su 14 apskričių. Apskritys su valsčiais telefono ryšių visai neturėjo. Ryšių ministerija neturėjo jokio autotransporto paštui pristatyti į vietas. Tik kitoms broliškoms respublikoms padedant, Lietuvoje sparčiai buvo atkuriami ir vystomi telefono ir radijo ryšiai. Ryšių priemonių į Lietuvą siuntė kitos respublikos. Atstatant ryšių tinklą, daug pasidarbavo tarybiniai kariai. Jau 1945 m. respublikoje buvo atstatyta 4480 km ryšių ir nušviesta 114 km radijo linijų. Tuo metu pradėjo veikti ir 26 radijo mazgai bei 2500 radijo taškų. 1946 m. veikė telefono ryšiai su visomis Tarybų Lietuvos apskritimis bei valsčiais³⁹.

Tarybų Lietuvos darbo žmonės irgi neliko skolingi kitų broliškų tarybinių respublikų tautoms.

Lietuva nuo pat pirmųjų išvadavimo iš hitlerinės okupacijos metų siuntė į kitas respublikas daugelį pramonės gaminių ir žemės ūkio produktų. Respublikos indėlis į visos šalies ekonomiką kasmet didėjo.

Išvados

Socializmo šalyje svarbiausi politiniai, ekonominiai ir kultūriniai uždaviniai sprendžiami bendromis visų tarybinių tautų pastangomis. Taip sutelktos pastangos leido ir Tarybų Lietuvai per trumpą istorinį laiką sėkmingai įgyvendinti savo siekius — atkurti karo sugriautą liaudies ūkį ir įvykdyti socialistinius pertvarkymus visose liaudies ūkio šakose.

Tarybų Lietuvos ekonominis bendradarbiavimas su kitomis tarybinėmis respublikomis nuolat plėtėsi, darėsi sudėtingesnis ir veiksmingesnis. Jis vis labiau vienijo ir artino tarybines respublikas, sudarė sąlygas Tarybų Sąjungos liaudies ūkio poreikiams ir kiekvienos respublikos interesams pilniau patenkinti.

Tarybų Lietuvos ekonominiai ryšiai su broliškomis respublikomis buvo stiprinami, remiantis darbo socialistiniu pasidalijimu, gerinama gamy-

³⁷ PA, f. 1771, ap. 1771, b. 64, l. 204.

³⁸ K. Meškauskas, Tarybų Lietuvos industrializavimas, p. 237.

³⁹ PA, f. 1771, ap. 1771, b. 115, l. 164.

bos specializacija ir kooperavimu, racialesniu gamybinių jėgų išdėstymu ir panaudojimu.

Tarybinių respublikų suartėjimas pasireiškė ir prekių apyvartos tarp jų didėjimu.

Jau pirmaisiais pokario metais prasidėjo ir nuolat plėtėsi bendradarbiavimas gamybos technikos ir technologijos tobulinimo, pasikeitimo technine informacija ir patyrimu srityse. Sąjunginės respublikos teikė svarbią paramą, perduodamos Lietuvai kapitalinės statybos techninius projektus, technologinių procesų aprašymus, produkcijos pavyzdžius, padėdamos montuoti ir paleisti į gamybą įrengimus bei įmones, kelti techninį lygį ir išleidžiamos produkcijos kokybę, ruošdamos kadrus.

Materialinių išteklių, lėšų ir pastangų koncentravimas, intensyvus respublikų bendradarbiavimas visose liaudies ūkio ir kultūros srityse stiprino TSRS tautų draugystę, abipusį pasitikėjimą.

**ПОМОЩЬ БРАТСКИХ СОВЕТСКИХ РЕСПУБЛИК В ВОССТАНОВЛЕНИИ
И РАЗВИТИИ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА ЛИТОВСКОЙ ССР В ПЕРВУЮ
ПОСЛЕВОЕННУЮ ПЯТИЛЕТКУ**

К. ВАРАШИНСКАС, Э. ГРУНСКИС

Резюме

Во время войны партийно-правительственный аппарат Литвы продолжал свою работу в эвакуации, где получал всестороннюю поддержку и помощь от ЦК КПСС, Правительства СССР и братских советских республик. Эта помощь приобрела особенно большие размеры в годы послевоенной пятилетки, когда 700 промышленных предприятий из 52 городов братских республик поставляли восстанавливаемому народному хозяйству Советской Литвы сырье, материалы, топливо, машины и другое оборудование для промышленности и транспорта. В Литву направлялись и специалисты для укомплектования госаппарата и руководства предприятиями республики.

Эта помощь в значительной мере способствовала тому, что уже в 1948 г. промышленное производство достигло довоенного уровня. На селе завершилась коллективизация единоличных крестьянских хозяйств. В 1951 г. в Советской Литве были построены основы социализма.